

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ภาพยนตร์ไทยกับการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนภาคใต้” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มุ่งวิเคราะห์องค์ประกอบสองด้านในกระบวนการสื่อสาร นั่นคือ “ตัวบทภาพยนตร์” (textual analysis) และ “ผู้รับสาร” (audience analysis) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่าภาพยนตร์ไทยมีการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนภาคใต้ได้อย่างไร และผู้รับสารชาวใต้มีการถอดรหัสความหมายของอัตลักษณ์ชุมชนภาคใต้ออกมาในรูปแบบใด ซึ่งผู้วิจัยอาศัยข้อมูลของภาพยนตร์ บุคคลและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยจำแนกกลุ่มตัวอย่างในการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 ประเภท นั่นคือ กลุ่มตัวอย่างที่เป็น “ตัวบทของภาพยนตร์” (text) และกลุ่มตัวอย่างที่เป็น “ผู้รับสาร” (audience) สามารถแจกแจงรายละเอียดได้ ดังนี้

1. ตัวบทภาพยนตร์

ผู้วิจัยคัดเลือกภาพยนตร์ที่ได้รับการออกฉายทั่วประเทศในช่วงระยะเวลา 4 ปี นับตั้งแต่ พ.ศ.2545-2548 ที่มีจุดยืนในการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับชุมชนภาคใต้ที่มีความหลากหลาย ซึ่งพบว่ามีทั้งหมด 6 เรื่อง ได้แก่

- ตะลุมพุก มหาวาทภัยล้างแผ่นดิน (2545)
- โอเคเบตง (2546)
- ครูแก แรงรัก แรงอาถรรพ์ (2547)
- ซาโกยูไนเต็ด (2547)
- มหาลัยเหมืองแร่ (2548)
- เพื่อนสนิท (2548)

จากนั้นจึงได้คัดเลือกภาพยนตร์ไทย แบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 2 เรื่องที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับชุมชนภาคใต้ที่มีมุมมองของการเล่าเรื่องจากคนนอกพื้นที่และคนในพื้นที่ภาคใต้อย่างชัดเจน คือ “เพื่อนสนิท” (2548) ที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับความรักโดยใช้พื้นที่ภาคใต้เป็นเพียงฉากหลังของตัวละครเอกที่เป็นคนนอกพื้นที่ภาคใต้ และ “ครูแก แรง

รัก แรงอาถรรพ์” (2547) ที่นำเสนอเรื่องราวความเชื่อเกี่ยวกับศิลปะการแสดงหนังตะลุงโดยผ่านสายตาคนในพื้นที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมของตนเอง เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการประกอบสร้างความเป็นจริงเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชนภาคใต้ว่าเหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่และอย่างไร อีกทั้งถอดรหัสความหมายดังกล่าวจากผู้รับสารชาวดัตช์ที่มีประสบการณ์ตรงว่ามีรูปแบบอย่างไร

2. ผู้รับสาร

ผู้วิจัยเลือกผู้รับสารตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) คือ เลือกผู้รับสารที่เป็นชาวภาคใต้โดยกำเนิดที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมที่มีประสบการณ์ตรง และสามารถให้รายละเอียดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชนภาคใต้ได้เป็นอย่างดี ซึ่งผู้วิจัยจะเลือกผู้รับสารให้มีความหลากหลายตามลักษณะเนื้อเรื่องของตัวบทภาพยนตร์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- เพื่อนสนิท (2548)

ผู้วิจัยเลือกผู้รับสารชาวดัตช์ จำนวน 6 คนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดท่องเที่ยวของภาคใต้หรือผู้รับสารชาวดัตช์ที่ทำงานด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของภาคใต้ ที่มีความหลากหลายทางประชากรศาสตร์ เนื่องจากภาพยนตร์เรื่อง “เพื่อนสนิท” นำเสนอเรื่องราวความรัก โดยมีพื้นที่ท่องเที่ยวของภาคใต้เป็นฉากหลัง ดังนั้นการคัดเลือกผู้รับสารที่มีความใกล้ชิดกับพื้นที่ท่องเที่ยวของภาคใต้จะทำให้ทราบว่า ผู้รับสารชาวดัตช์ที่มีประสบการณ์ในโลกความเป็นจริง (world of reality) จะถอดรหัสความหมายเกี่ยวกับพื้นที่ท่องเที่ยวของภาคใต้ออกมาเหมือนหรือแตกต่างจากการประกอบสร้างความเป็นจริงในภาพยนตร์

- ครูแก แรงรัก แรงอาถรรพ์ (2547)

ผู้วิจัยเลือกผู้รับสารชาวดัตช์ จำนวน 5 คน ที่มีความเกี่ยวข้องกับศิลปะการแสดงหนังตะลุง ไม่ว่าจะเป็นนายหนังตะลุง นักวิชาการของท้องถิ่นที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับพื้นที่ภาคใต้และศิลปะการแสดงหนังตะลุง หรือผู้รับสารชาวดัตช์ที่เคยรับชมการแสดงหนังตะลุงที่มีความหลากหลายด้านประชากรศาสตร์ เนื่องจากภาพยนตร์เรื่อง “ครูแก แรงรัก แรงอาถรรพ์” นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อและวัฒนธรรมการแสดงหนังตะลุงภาคใต้เป็นหลัก ดังนั้น การคัดเลือกผู้รับสารที่มีความใกล้ชิดหรือเกี่ยวข้องกับศิลปะการแสดงหนังตะลุงจะทำให้ทราบว่า ผู้รับสารชาวดัตช์ที่มีประสบการณ์ในโลกความเป็นจริง (world of reality) จะถอดรหัสความหมายเกี่ยวกับศิลปะการแสดงหนังตะลุงออกมาเหมือนหรือแตกต่างจากการประกอบสร้างความเป็นจริงในภาพยนตร์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

งานวิจัยชิ้นนี้เก็บรวบรวมข้อมูลจาก ตัวบทภาพยนตร์ (text) และผู้รับสาร (audience) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ตัวบทภาพยนตร์ (text)

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล 2 วิธี วิธีแรก คือ เก็บรวบรวมข้อมูลจากภาพยนตร์ไทย 2 เรื่อง จากสื่อวีดิทัศน์ ส่วนวิธีที่สอง คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลของตัวบทภาพยนตร์จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นเนื้อเรื่องย่อ บทความ บทวิจารณ์ทั้งจากนิตยสาร หนังสือพิมพ์ หรืออินเทอร์เน็ต เป็นต้น

2. ผู้รับสาร (audience)

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้รับสารชาวภาคใต้ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (depth interview) ในมิติทางด้านอัตลักษณ์ชุมชนภาคใต้ที่ปรากฏในภาพยนตร์ ไม่ว่าจะเป็น ลักษณะภูมิประเทศ สภาพสังคม คนในชุมชน และวัฒนธรรม ซึ่งวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนี้จะสามารถเก็บข้อมูลในประเด็นที่ต้องการได้อย่างลึกซึ้งและชัดเจน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. สื่อวีดิทัศน์ (vcd)

ใช้สื่อวีดิทัศน์เรื่อง “เพื่อนสนิท” และ “ครูแกล แรงรัก แรงอาถรรพ์” เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลของบทภาพยนตร์และวิเคราะห์ผู้รับสาร

2. แบบบันทึกหรือแบบสังเกต (note taking or observation note)

ใช้แบบบันทึกหรือแบบสังเกต เพื่อบันทึกข้อมูลหรือทัศนะระหว่างการรับชมภาพยนตร์ของผู้รับสาร

3. เครื่องบันทึกเสียง (tape recorder)

ใช้เครื่องบันทึกเสียงเพื่ออัดเทปเสียงสัมภาษณ์ผู้รับสารเพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างครบถ้วน

4. แบบสัมภาษณ์ (interview form)

ใช้แบบสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้รับสาร โดยจะมีคำถามที่เกี่ยวข้องกับการเข้ารหัสความหมายของผู้สร้างภาพยนตร์ เพื่อศึกษาถึงการถอดรหัสความหมายของผู้รับสาร

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษา “ภาพยนตร์ไทยกับการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนภาคใต้” สามารถจำแนกการวิเคราะห์ข้อมูลได้ออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรก คือ การวิเคราะห์ตัวบท (textual analysis) เพื่อตรวจสอบว่าภาพยนตร์ไทยประกอบสร้างอัตลักษณ์ชุมชนภาคใต้ได้อย่างไร ส่วนที่สอง คือ การวิเคราะห์ผู้รับสาร (audience analysis) เพื่อตรวจสอบว่า ผู้รับสารชาวใต้ถอดรหัสความหมายของอัตลักษณ์ชุมชนภาคใต้จากสื่อภาพยนตร์ในรูปแบบใด ซึ่งการวิเคราะห์องค์ประกอบทางการสื่อสารทั้งสองด้าน สามารถแจกแจงรายละเอียดได้ดังนี้

1. วิเคราะห์ตัวบท (textual analysis)

การวิเคราะห์ตัวบท (text) หรือ “ภาพยนตร์” ใช้ทฤษฎีการประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคม (Social Construction of Reality) แนวคิดการเล่าเรื่องของภาพยนตร์ (Film Narration) และแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ (Identity) มาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์พิจารณาถึง “การประกอบสร้างความหมายหรือความเป็นจริง” เกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชนภาคใต้ในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ลักษณะภูมิประเทศ สภาพสังคม คนในชุมชน และวัฒนธรรม โดยยึดหลักแนวคิดการเล่าเรื่องของภาพยนตร์ อันได้แก่ โครงเรื่อง (Plot) ความขัดแย้ง (Conflict) แก่นเรื่อง (Theme) ตัวละคร (Character) ฉาก (Setting) และมุมมองของการเล่าเรื่อง (Point of view) เป็นเกณฑ์การวิเคราะห์

2. วิเคราะห์ผู้รับสาร (audience analysis)

การวิเคราะห์ “ผู้รับสาร” (audience) หรือ “ผู้ชมภาพยนตร์” ใช้ทฤษฎีการประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคม (Social Construction of Reality) มาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์พิจารณาถึง “ความเป็นจริง” เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชุมชนภาคใต้ในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ลักษณะภูมิประเทศ สภาพสังคม คนในชุมชน และวัฒนธรรมของภาคใต้ ว่าผู้รับสารมีการถอดรหัสความหมายจากการประกอบสร้างของภาพยนตร์ออกมาในลักษณะใด ไม่ว่าจะเป็น

- จุดยืนแบบที่ผู้ส่งสารต้องการ (Dominant-hegemonic position) คือ การที่ผู้รับสารรับรู้และเห็นด้วยกับที่ผู้ส่งสาร “สื่อ” ออกมา
- จุดยืนที่ผู้รับสารจะต่อรองความหมายใหม่ (Negotiated position) คือ การที่ผู้รับสารต่อรองความหมายของรายละเอียดปลีกย่อย เช่น “ยอมรับว่าเห็นด้วยกับผู้ส่งสาร แต่.....”
- จุดยืนที่ผู้รับสารจะตีความคัดค้านต่อต้านความหมายที่ผู้ส่งสารใส่รหัสมา (Oppositional reading) คือ การที่ผู้รับสารปฏิเสธสิ่งที่ผู้ส่งสารต้องการ “สื่อ” ออกมา